

УДК 069.5 Ольвія

ДО ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ АРХЕОЛОГІЧНОЇ КОЛЕКЦІЇ НІАЗ «ОЛЬВІЯ»

Тетяна Шевченко

Національний історико-археологічний заповідник «Ольвія»

Україна, 57540, Миколаївська область, с. Парутине

e-mail: tanua.shevchenko@mail.ru

Історія Національного історико-археологічного заповідника «Ольвія» НАН України тісно пов'язана з історією Інституту археології НАН України. Саме ця наукова установа впродовж вже майже століття веде археологічні дослідження та всебічно вивчає давньогрецьке місто Ольвію у межах городища, передмістя, приміського некрополя та значної за розмірами території сільськогосподарської округи. Відомо, що перші спроби вивчення Ольвії розпочалися ще наприкінці XVIII – на початку XIX ст. з відвідин городища мандрівниками, дослідниками, військовими Російської імперії, а також представниками знаті, освіченими у дусі культурних засад класицизму. Вони залишили перші детальні описи городища, його стану, відмічаючи зростання кількості грабіжницьких покопів для видобутку каменю та цінних знахідок; знімали топографічні плани та почали збирати, переважно шляхом купівлі у селян, археологічні знахідки, що мали антикварне значення [1].

Зараз небезпідставно вважається, що перші невеликі розкопки на городищі та некрополі, на жаль, дотепер не локалізовані, провів ще на самому початку XIX ст. І.П. Бларамберг. Відомо також про існування у нього колекції, що налічувала не одну сотню предметів, переважно монет. Саме її він пізніше подарував різним установам Одеси, в тому числі новоствореному Одеському археологічному музею (див. детальніше [2]). У 1803 р. в Миколаєві було створено Кабінет старожитностей Чорноморського депо карт – перше державне зібрання предметів археології у Російській імперії. Саме тут упродовж першої третини XIX ст. зберігалася значна кількість ольвійських знахідок [3]. Крім того, спорадичні розкопки Ольвії, які проводилися фахівцями-археологами з різних наукових установ у другій половині XIX ст. та численні приватні колекції, що формувалися переважно з матеріалів (серед них – найвідоміша колекція А. Фогеля), здобутих хижачьким шляхом на некрополі [4], у результаті розпорошили ольвійські матеріали по значній кількості музей-

них установ сучасних Росії, України, а також країн Західної Європи та Північної Америки.

Ситуація докорінно змінилася лише з початком стаціонарних розкопок Ольвії Імператорською Археологічною комісією під керівництвом Б.В. Фармаковського. Матеріали з розкопок некрополя у 1896 та у 1901 рр. надійшли на збереження до Історичного музею у Москві [5]. У подальшому знахідки з дореволюційних розкопок Ольвії, відповідно до задокументованих у щорічних звітах актів, передавалися на збереження до Ермітажу, згідно до правил Археологічної комісії. Саме вона розподіляла археологічні артефакти по діючим на той час музейним установам. Крім Ермітажу, певна кількість ольвійських знахідок направлялася до музейних зібрань Одеси, Херсона [6] та Миколаєва.

Проте, невелика кількість знахідок, передовсім, великогабаритних виробів з каменю, залишалася на місці, в Ольвії. Це – серія архітектурних деталей і вівтарів з мармуру та вапняку, транспортування яких з Ольвії, вочевидь, було надто затратною справою. Ці деталі – мармуровий постамент з трьома чашеподібними заглибленнями та присвятою Епикрата своїй дружині Тімо, яка була жрицею Артеміди, знайдений у 1903 р. [IOSPE, I, 190]; бази колон іонічного ордеру, знайдені на ділянці біля Зевсового кургану, на північ від Східного теменосу, що був відкритий півстоліття потому; барабани колон, фрагмент перекриття дверей, ймовірно, від храму або ніші у дворі, який було знайдено на території римської цитаделі. Незважаючи на деякі втрати, вони і сьогодні знаходяться на зберіганні у лапідарії НІАЗ «Ольвія». Саме ці експонати, ще за відсутності стаціонарного музею в Ольвії, поклали початок формуванню зібрання пам'яток безпосередньо на місці розкопок.

Питання про організацію музею в Ольвії вперше було порушене саме Б.В. Фармаковським, проте так і залишилося нездійсненою мрією через переломні події в історії країни у 1917-1920 рр. [7]. Пізніше у 1920-1921 рр. археологічні дослідження оль-

військового городища та некрополя перейшли під керівництво С.А. Семенова-Зусера [8]. Нарешті, Постановою РНК УСРР «Про охорону залишків старогрецького міста Ольвія» (13.09.1921 р.) археологічну пам'ятку Ольвію та її некрополь було взято під охорону держави, їх оголошено національною власністю, а знахідки передавалися до Миколаївського обласного історико-археологічного музею [9]. У 1921-1924 рр. Ольвія охоронялася, для відвідувачів проводилися екскурсії, велися роз'яснювальні роботи з місцевим населенням. Усіма заходами керував завідуючий Миколаївським історико-археологічним музеєм Ф.Т. Камінський.

У 1922 р. було порушене питання про відновлення наукових археологічних досліджень в Ольвії, які і було розпочато у 1924 р. У 1924-1926 рр. керівництво розкопками Ольвії здійснював Б.В. Фармаковський, з 1927 до 1935 рр. – Тимчасова наукова Рада Укрнауки. По 1930 р. включно Тимчасова Рада працювала за перспективним планом дослідження міста та некрополя, окресленим ще Б.В. Фармаковським у 1924 р. [10]. Новою постановою РНК УСРР від 31.05.1924 р. «Про охорону стародавньої грецької колонії Ольвії» територія пам'ятки оголошувалася «національним добром УСРР» [11]. У 1926 р. Постановою РНК УСРР (03.03.1926 р.) було створено Державний заповідник «Ольвія» [12]. Ця дійсно видатна подія в історії археологічного вивчення Ольвії дала вагомий імпульс для організації постійно діючої археологічної експедиції. Створення державного заповідника зіткнулося з необхідністю створення належної організаційної та наукової структури. Проте, через відсутність необхідних приміщень та умов для зберігання археологічних знахідок, матеріали з розкопок Ольвії поступали на зберігання до Миколаївського обласного історико-археологічного музею, починаючи від 1920 р. до 1930 р. І сьогодні вони становлять основу ольвійської колекції цього музейного зібрання [13].

У 1936 р. Ольвійську експедицію очолив учень Б.В. Фармаковського, майбутній член-кореспондент АН УСРР Л.М. Славін, який керував розкопками городища та некрополя по 1940 р., а потім незмінно з 1946 по 1971 р. Постановою РНК УСРР (№ 1043 від 29.07.1938 р.) заповідник «Ольвія» було передано до Академії наук УСРР [14]. Матеріали з розкопок 1935 по 1940 рр. частково передавалися на зберігання до Центрального історичного музею у Києві (тепер – Національний

музей історії України). Серед них особливо слід відзначити ті знахідки, що походять з раннього некрополя, відкритого у північній частині городища та становлять значний науковий та експозиційний інтерес.

З 1935 р. починається формування власного фондосховища у заповіднику «Ольвія». Від самого початку фондосховище формується не за принципом зберігання експозиційних або рідкісних речей, а за принципом формування комплексного зібрання археологічних колекцій, в яких першочергова роль належить масовому археологічному матеріалу. Саме цей принцип застосовувався при створенні Наукового фондосховища Інституту археології НАН України (з 1934 р. – Інститут історії матеріальної культури, з 1938 р. – Інститут археології АН УСРР) [15], яке на сьогодні є найбільшим зібранням археологічних колекцій усіх історичних періодів України. Скоріш за все, разом із фондами в Ольвії було створено і музей. Відомо, що заповідник зазнав чималих втрат під час фашистської окупації, з музею було вивезено експонати [16]. З документації довоєнного часу збереглися лише книги опису.

Для колекцій з розкопок Ольвії під керівництвом Л.М. Славіна було запроваджено загальний принцип зберігання за типами кераміки, а саме: будівельна кераміка, тара, кухонна, столова гончарна, у тому числі імпортна, тощо. Експедиція ІМК АН СРСР з Ленінграду під керівництвом Т.М. Кніпович і згодом О.І. Леві, яка працювала у складі Ольвійської експедиції ІА АН УСРР, також залишала свої знахідки в Ольвії (частину їх було передано до Центрального історичного музею у Києві). Проте від кінця 1930 – 1940-х рр. практично не збереглися вироби з металів і скла через брак необхідних своєчасних реставраційних заходів і відповідних умов їх подальшого збереження.

З 1972 по 1994 рр. археологічні дослідження Ольвії, її некрополя та передмістя, а також поселень хори Ольвії та поселення на о. Березань здійснювалися під загальним науковим керівництвом член-кореспондента НАН України С.Д. Крижицького. З 1995 р. по 2010 р. роботами в Ольвії керувала В.В. Крапівіна, починаючи від 2011 р. – А.В. Буйських. З 1972 р. було змінено принцип зберігання археологічних колекцій – віднині вони почали зберігатися відповідно до окремих ділянок городища та некрополя. Відповідно, до загального шифру «О» було додано маркувальний шифр кожного поточного розкопу в Ольвії та на некрополі.

Після 1972 р. і до нинішнього часу дослідження окремих ділянок міста проводилося під керівництвом Н.О. Лейпунської, А.С. Русяєвої, В.В. Крапівіної, В.В. Назарова, В.І. Назарчука, А.В. Буйських, В.В. Крутілова, Д.М. Хмелевського, на некрополі – Ю.І. Козуб, В.А. Папанової, А.В. Івченка. Паралельно з Ольвією велось комплексне дослідження її хори науковими співробітниками заповідника «Ольвія» (А.В. Бураков), Інституту археології АН УРСР (С.Б. Буйських, В.М. Отрешко, Б.В. Магомедов), Миколаївського обласного краєзнавчого музею (В.В. Рубан), групи античної археології Ленінградського відділення (ЛВ) ІА АН СРСР (К.К. Марченко, Я.В. Доманський, Н.А. Головачова, Ю.О. Виноградов, Є.Я. Рогов). Також у фондах Заповідника зберігаються окремі матеріали, які походять з розкопок Ленінградського відділення ІА АН СРСР під керівництвом О.І. Леві, а з другої половини 1970-х до початку 1990-х рр. – під керівництвом В.І. Денисової.

Сьогодні археологічні фонди є окремим підрозділом НІАЗ «Ольвія». Діяльність співробітників фондів спрямована на збереження, систематизацію, каталогізацію та дослідження окремих археологічних матеріалів, постійний моніторинг їх стану. Матеріали археологічних колекцій, що зберігаються у фондах, є частиною Музейного фонду та Національного надбання України. Згідно «Інструкції про роботу Наукових фондів НІАЗ «Ольвія», затвердженої на засіданні Вченої ради ІА НАН України (протокол № 7 від 03.12.2015 р.), фонди НІАЗ «Ольвія» офіційно отримали науковий статус.

Всі археологічні колекції розподілені за окремими розділами. На сьогодні всі матеріали у Наукових фондах НІАЗ «Ольвія» зберігаються відповідно до двох основних розділів: 1. Ольвія; 2. Хора. Нині у Наукових фондах НІАЗ «Ольвія» знаходиться близько 127500 одиниць зберігання, що складає більше ніж 436 колекцій, кожна з яких налічує від кількох десятків до кількох тисяч речей. Кількість колекцій щорічно зростає. Ще на етапі створення фондів заповідника «Ольвія» систематизація археологічних матеріалів була проведена таким чином, що до складу однієї колекції включалися матеріали різних років досліджень (тобто, за групами матеріалів). На початку 1990-х рр. за основу систематизації археологічних матеріалів фондів покладено хронологічний принцип. Крім того, враховано специфіку зберігання певних категорій матеріалів, зокрема лапідарних написів, кам'яних

архітектурних деталей, експозиційних і реставрованих під час роботи Ольвійської експедиції речей.

1-й розділ «**Ольвія**». Колекція містить матеріали, що походять з розкопок міста Ольвія, її передмістя та некрополя, починаючи від 1935 р. Всі матеріали за 1935-1940, 1946-1948, 1950-1971 рр. мають спільний шифр «О», за 1949 р. – «Ол». Починаючи від 1972 р. матеріали зберігаються по колекціях у відповідності до скорочених назв-шифрів тих ділянок, на яких велися дослідження – ділянки «ЮЗА» (Південний захід агори, Н.О. Лейпунська), «АГД» (А.С. Русяєва), «НГС» (Нижнє місто – північ, Н.О. Лейпунська), «Р-25» (В.В. Крапівіна, А.В. Буйських), «Театр (Т-1), Т-2» (В.В. Назаров), «Т-3» (В.І. Назарчук), «Р-19» (А.І. Кудренко, В.В. Крапівіна), «Р-21» (В.В. Крапівіна, В.В. Крутілов), «Цит» (С.Д. Крижицький, Д.М. Хмелевський), «Некр» (Ю.І. Козуб, А.В. Івченко), «Некр. Садиба» та «Некр. ШБ-ЮВ» (В.А. Папанова). Матеріали розкопок експедиції ЛВІА АН СРСР отримали шифр «Ол».

2-й розділ «**Хора**». Колекція містить матеріали розкопок поселень на території ольвійської хори, що проводилися співробітниками НІАЗ «Ольвія» та ІА НАНУ на території Миколаївської та частково – Херсонської обл. Це – поселення «Петухівка-1», «Петухівка-2» (Т.І. Фармаковська, Л.М. Славін, А.В. Бураков, С.Б. Буйських), «Закісова Балка» (Ф.М. Штигельман, В.М. Отрешко, С.Б. Буйських), «Широка Балка-1», «Широка Балка-8» (Б.М. Рабічкін, А.В. Бураков, С.Б. Буйських, В.М. Отрешко, В.В. Рубан), «Стара Богданівка» (К.К. Марченко, Я.В. Доманський, А.В. Бураков, С.Б. Буйських), «Козирка-1», «Козирка-2», «Козирка-9» (К.К. Марченко, Я.В. Доманський, В.М. Отрешко, А.В. Бураков), «Золотий Мис», «Городище Мис», «Аджигольська Коса», «Дніпровка 2», «Скелька 1» (А.В. Бураков, С.Б. Буйських, А.П. Манцевич), «Ново-Кондаково» (Л.М. Славін), «Большая Чорноморка-2» (В.М. Отрешко), «Кринична Балка» (М.С. Синіцин), «Лимани» (К.К. Марченко), «Куцуруб», «Кубанка», «Новокубанка» «Іллінка», «Алпестово» (С.Б. Буйських), «Семенів Ріг» (А.П. Манцевич), «Вікторівка-1» (М.Ф. Болтенко). Розкопки на цих поселеннях проводилися в 1948-1988 рр.

У другому розділі містяться також матеріали розвідок на поселеннях «Дніпровське-2 (Сари Комиши)» (С.І. Капошина), «Лупарево», «Скелька», «Скелька-1», «Станіслав», «Хаблова Балка», «Олександрівка» (А.П. Манцевич), «Радсад», «Мала Корениха», «Козирка»

(Ф.М. Штителман), «Аджигольська Балка», «Дмитрівка», «Скелька», «Софіївка-1», «Софіївка-2», «Станіслав», «Новоіванівка», «Велика Чорноморка», «Каборга», «Іжецьке», «Балаково», «Матиясово», «Болгарка», «Ягорлик», «Бузова», «Іванівка», «Дніпровка», «Покровка», «Петухівка-I», «Яселка-I», «Яселка-II», «Яселка-IV», «Куцуруб-I», «Куцуруб-II», «Куцуруб-III», «Очаків», «Кам'янка», «Шмидтовка», «Яблуня-I», «Турчино-I» (А.В. Бураков, С.Б. Буйських), «Велика Чорноморка» (А.С. Русяєва), «Наметовка-I», «Наметовка-II», «Северинівка-I», «Черевичне-I», «Черевичне-II», «Алістарово», «Коса-I», «Морозівка», «Богнатово», «Єлізаветівка-II» (С.Б. Буйських), «Аджигол-I», «Рибаківка», «Велика Ляцева коса», «Мала Ляцева коса», «Викторівка», «Лимани» (А.В. Бураков, С.Б. Буйських, В.М. Отрешко). Розвідки на вказаних поселеннях проводилися у 1948-1978 рр.

Зазначимо, що величезна колекція археологічних матеріалів, яка зберігається у Наукових фондах НІАЗ «Ольвія», активно вивчається вже не одним поколінням фахівців і залучається до наукового обігу у численних статтях, публікаціях, монографіях. Слід назвати лише деякі найбільш значущі, видані упродовж останнього півстоліття: А.В. Бураков «Козырьское городище рубежа и первых столетий нашей эры» (К., 1976), Н.О. Лейпунська «Керамическая тара из Ольвии» (К., 1981), С.Д. Крижицький, С.Б. Буйських, А.В. Бураков, В.М. Отрешко «Сельская округа Ольвии» (К., 1989), В.В. Крапівіна «Ольвия. Материальная культура I-IV вв. н.э.» (К., 1993), «Древнейший теменос Ольвии Понтийской» (Симферополь, 2006), Н.О. Лейпунська, П.Г. Більд, Я.М. Хойте, В.В. Крапівіна, С.Д. Крижицький «The Lower City of Olbia (Sector NGS) in the 6th Century BC to the 4th Century AD» (Aarhus: Aarhus University Press, 2010); А.В. Буйських «Архаическая расписная керамика из Ольвии» (К., 2013), С.Д. Крижицький, Н.О. Лейпунська «Жилые дома Центрального квартала Ольвии» (Симферополь-Керчь, 2014). Матеріали з археологічних колекцій НІАЗ залучаються на правах тимчасового зберігання для експонування в археологічній частині експозиції Миколаївського обласного краєзнавчого музею «Старофлотські казарми».

У зв'язку з тим, що у Наукових фондах НІАЗ «Ольвія» через тривалий брак приміщення, яке відповідало б сучасним вимогам до зберігання археологічних матеріалів, ще й дотепер неможливо забезпечити необхідні темпера-

туру та вологість, предмети, які походять з поточних розкопок і потребують дотримання відповідного режиму зберігання, вилучаються із колекцій і передаються за відповідними Актами на постійне зберігання в Археологічний музей ІА НАНУ. Те ж саме стосується виробів із дорогоцінних металів і монет, які за відповідним Актом передаються на постійне зберігання у сховище (Розділ I) Наукових фондів ІА НАНУ. Однак, вже починаючи з 1981 р. і до нинішнього часу, практично всі археологічні матеріали, знайдені під час розкопок Ольвійської археологічної експедиції ІА НАНУ, поступають на постійне збереження до НІАЗ «Ольвія» згідно актів передачі та з відповідними колекційними описами. Оскільки, на жаль, попередні колекції не супроводжувалися такими документами, тому створення сучасних колекційних описів на них, систематизація численного археологічного матеріалу по роках і по типах кераміки є важливою ланкою роботи співробітників Наукових фондів НІАЗ. Ця робота буде системно продовжена вже у рамках планових наукових завдань новоствореного Відділу археології Нижнього Побужжя у НІАЗ «Ольвія».

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Тункина И.В. Русская наука о классических древностях Юга России (XVIII – середина XIX в.) / И.В. Тункина. – СПб.: Наука, 2002. – С. 54 сл., рис. 6.
2. Тункина И.В. К истории изучения Ольвии в конце XVIII – начале XIX в. / И.В. Тункина // Древнее Причерноморье. Чтения памяти профессора П.О. Карышковского. Тез. докл. конференции. – Одесса, 1989. – С. 52-53; Тункина И.В. К истории изучения Ольвии в первой трети XX в. / И.В. Тункина // Археология. – 2001. – № 4. – С. 35 сл.; Тункина И.В. Русская наука о классических древностях Юга России (XVIII – середина XIX в.) / И.В. Тункина – СПб.: Наука, 2002. – С. 110-111.
3. Тункина И.В. Русская наука о классических древностях Юга России (XVIII – середина XIX в.) / И.В. Тункина – СПб.: Наука, 2002. – С. 190 сл.; 11
4. Крапівіна В.В. Ольвія: проблеми охорони та археологічні дослідження / В.В. Крапівіна // Археологія. – 2001. – № 4. – С. 6-7.
5. Журавлев Д.В., Ломтадзе Г.А. Керамические комплексы из некрополя Ольвии эллинистического времени / Д.В. Журавлев, Г.А. Ломтадзе // Археологія. – 2001. – № 1. – С. 78 сл.
6. Костенко А.В. Археологічні фонди краєзнавчого музею: формування, зберігання, використання (на прикладі Херсонського обласного краєзнавчого музею) / А.В. Костенко. Автореф. дис... канд. іст. наук. – К., 2015. – С. 6.
7. Фармаковская Т.И. Борис Владимирович Фармаковский / Т.И. Фармаковская. – К.: Наукова думка, 1988. – С. 174; див. також: Крапівіна В.В. Ольвія: проблеми охорони та археологічні дослідження / В.В. Крапівіна // Археологія. – 2001. – № 4. – С. 8.
8. Папанова В.А. Урочище Сто могил (некрополь Ольвии Понтийской) / Валентина Папанова. – К.: Знання України, 2006. – С. 48-49.

9. Крапівіна В.В. Ольвія: проблеми охорони та археологічні дослідження / В.В. Крапівіна // Археологія. – 2001. – № 4. – С. 9.

10. Славін Л.М. Основные этапы изучения Ольвии / Л.М. Славін // Записки Одесского археологического общества. – 1960. – Т. 1. – С. 47; Папанова В.А. Урочище Сто могил (некрополь Ольвии Понтийской) / Валентина Папанова. – К.: Знання України, 2006. – С. 54-55.

11. Інститут археології Національної академії наук України. 1918-2014 / Толочко П.П. (ред.). – К., 2015. – С. 147.

12. див. детальніше: Крапівіна В.В. Ольвія: проблеми охорони та археологічні дослідження / В.В. Крапівіна // Археологія. – 2001. – № 4. – С. 9.

13. див. напр.: Буйських А.В., Чепкасова М.И. Колле-

кция восточнореческой и коринфской керамики из Ольвии в собрании Николаевского областного краеведческого музея (общая характеристика) / А.В. Буйских, М.И. Чепкасова // «Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження». VIII Миколаївська краєзнавча конференція. – Миколаїв, 2010. – С. 81-82.

14. Інститут археології Національної академії наук України. 1918-2014 / Толочко П.П. (ред.). – К., 2015. – С. 147.

15. Бурдо Н.Б., Сон Н.О. Каталог «Колекції Наукових фондів ІА НАНУ. Вступ» / Н.Б. Бурдо, Н.О. Сон. – К.: Академперіодика, 2007. – С. 5 сл.

16. Славін Л.М. Стан Ольвійського заповідника Академії наук УРСР / Л.М. Славін // Археологія. – 1947. – Вип. 1. – С. 193.

Шевченко Тетяна До історії формування археологічної колекції НІАЗ «Ольвія»

Стаття присвячена короткому огляду історії формування археологічного зібрання, що зберігається у Наукових фондах НІАЗ «Ольвія» НАН України. Розглянуті основні причини, які призвели до порівняно пізнього створення фондосховища на місці розкопок, змальовано його сучасний стан, окреслені загальні проблеми збереження й опрацювання археологічних колекцій з розкопок Ольвії та поселень її хори, які у ньому зберігаються.

Ключові слова: НІАЗ «Ольвія», фонди, антична археологія, національне надбання

Шевченко Татьяна К истории формирования археологической коллекции НИАЗ «Ольвия»

Статья посвящена краткому обзору истории формирования археологического собрания, которое хранится в Научных фондах НИАЗ «Ольвия» НАН Украины. Рассмотрены основные причины, которые привели к относительно позднему созданию фондохранилища на месте раскопок, обрисовано его современное состояние, очерчены актуальные проблемы сохранения и обработки археологических коллекций из раскопок Ольвии и поселений ее хоры, которые в нем хранятся.

Ключевые слова: НИАЗ «Ольвия», фонды, античная археология, национальное наследие

Shevchenko Tetyana Towards the history of archaeological collection formation in the National historical and archaeological reserve «Olbia»

The article is devoted to a short overview of the history of the formation of the archaeological collection, kept in the scientific funds National historical and archaeological reserve «Olbia» of National Academy of Sciences of Ukraine. The main reasons that led to the relatively late establishment of fund storage at the site, by the principles of forming Repository, general principles of storage archaeological collections. The author also depicts the current state fund storage, outlined the urgent problems of preservation and study of archaeological collections from the excavations of Olbia and settlement of choirs, which it is stored.

An important part of the staff National historical and archaeological reserve Science Foundation is to create a modern collection descriptions, ordering numerous archaeological material by year and by type ceramics. This work will be continued systematically already in the planning of scientific tasks of the newly created Department of Archaeology of the Lower Bug region in National historical and archaeological reserve «Olbia».

Keywords: National historical and archaeological reserve «Olbia», depot, classical archaeology, national heritage

Рецензенти:

Буйських А.В., д.і.н., ст. наук. співр.

Симоненко О.В., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 09.11.2016 р.